№ 109 Յունիսի 17 (29) 1881 Յունիսի 17 (29) № 109

ՏԱՍՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 ռուբլի կէս տարվանը 6 ռուբլի:
Առանձին համարները 5 կոպէկով:

Թիֆլիսում դրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ.

Օտարաստանցիներ գիմում են հղղակի
Тифлисъ. Редакція «Мшака»

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(Բացի կիրակի եւ տօն օրերից)

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով:

Յայտարարութիւնների համար վճարում են
իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Նամակ Շուշուց. Նամակ Խմբագրին. Ներքին լուրեր.—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Բոլգարիա. Անգլիա. Գերմանիա. Ֆրանսիա. Արտաքին լուրեր.—ԹԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ.—ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ.—ՑԱՑՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.—ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ. Նամակ Թիւրքիայից.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ՇՈՒՇՈՒՑ

—

12 յունիսի

Զը նայելով որ Ղարաբաղի ազգաբնակութեան մի ստուար մասը զարաւում է միայն շերամապահութեամբ, չը նայելով որ այս կողմերում տասնեակ տարիներ կան, որ 30-ի չափ մետաքսեայ գործարաններ բանում են, սակայն շերամապահութեան արհեստը ամենևին չէ կատարելագործված այս կողմերում. շերամները գլխաւորապէս լինում են բայօթեայ առանց ծածկոցի, որոնց լաւութիւնը կամ փչանալը, կախված է եղանակից. Այս տարի անընդհատ անձրևները կատարեալ վնաս հասցրին շերամապահներին, որոնցից ոչ մէկը կարող չեղաւ իր սպասածի $^1/_8$-ն անգամ ստանալու, ուրեմն կասկած չունենք, որ մեր գործարանատէրերից մեծ մասը ստիպված կը լինեն փակելու իրենց գործարանները. Ֆրանսիայի պարոն Լէրիսէի փորձերը հին Իտալիայի բոժոժի մեր կողմերում ուսնեցած արդիւնաբերութիւնը վերականգնելու համար, դարձեալ ապարդիւն անցկացան գլխաւորապէս այն տարուան եղանակի ցրտութեան պատճառով.

Թէ ինչքան անհրաժեշտ է միջոցներ գործ դընել մեր կողմերի շերամապահութեան արհեստը կատարելագործելու, այդ ես թողում եմ ընթերցողի դատողութեանը. Երևակայեցէք մի գիւղական ընտանիք, որ իր ամբողջ յոյսը դրել է իր այն տարուայ բերքի վրա, որով միայն կարողանում է իր օրական ապրուստը հայթայթել, իսկ այդ փչանալուց յետոյ նա ստիպված է ապրել ամենայնտին չքաւորութեան մէջ. Երկրորդ բերքերի այդպիսով փչանալը կամ լաւ չը լինելը մեծ վնասներ է պատճառում և այն վաճառականներին, որոնք ունեն գործարաններ, որոնք 100,000-ներով գումարներ մտցնում են այդ գործի մէջ իւրաքանչիւր տարի և իրենց արտադրած մետաքսը չէ կարողանում մրցել Ֆրանսիայի ազնիւ մետաքսի հետ.

Եթէ անձրևները բաւական վնասեցին այս տարուան բոժոժի բերքերին, ընդհակառակը շատ նպաստաւոր եղան ցորենի և գարու արտերին, որոնք մի առատ հունձք խոստանում են ապագային և աւելի էժանութիւն.

Մի քանի թուրք բաղդախնդիրներ դեռ անցեալ տարուանից ամբարած ունէին բաւական ցորեն և գարի և սպասում էին դների բարձրանալուն. սակայն այժմ ստիպված են ամենաէժան գներով վաճառել.

Աբէլ Ապրէսեանց

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐԻՆ

—

Մեծ-Ղարաքլիս, 6 յունիս

«Մշակի» 97 համարի առաջնորդող յօդուածը, որը վերաբերում էր մեզ, թղթակիցներիս, կարդացի ամենայն համակրութեամբ. Շատ ճշմարիտ է ձեր ասածը, որ թղթակիցները մեծ մասամբ գրում են դպրոցների, հոգաբարձուների, քահանաների... վրա. Բայց ինչ անես, որ ես փորձով, փաստերով գիտեմ և համոզված եմ, որ եթէ լրագրութիւնը դադարի մտրակել հոգաբարձուներին, վարժապետներին, այն ժամանակ մեր դպրոցները երբէք առաջադիմութիւն չեն ունենայ. Առ այժմ, ինչպէս փորձը ցոյց է տալիս, մինչև հոգաբարձուներին չը մտրակես կամ չը խրախուսես, նրանք ոչինչ չեն անի. Ինչքան էլ որ անում են, դարձեալ նրա համար որ լրագրութեան մէջ խայտառակ չանեն իրանց. Եթէ համոզված լինէին, որ իրանց գործունէութեանց վրա լրագրում երբէք խօսող չը պիտի լինի, մի տարվայ մէջ դպրոցները քար ու քանդ կանեն. Այսպիսի պաշտօնակատարները դժուխքից այնքան չեն վախում, որքան լրագրութեան մտրակից, որ ժամանակ առ ժամանակ արթնացնում է այդպիսի քնած և անբարեխիղճ պաշտօնակատարներին. Ն.

Ես աւելորդ ուշադրութիւն կը դարձնեմ այն կէտերի վրա, որոնք ձեր առաջնորդող յօդուածում առաջարկում էք ձեր թղթակիցներին. բայց մի և նոյն ժամանակ չեմ կարող ուշադրութիւն չը դարձել այն անխիղճ հոգաբարձութեան, խաբեբայ վարժապետների վրա, որոնք ազգի դառն քրտինքով վաստակած փողերը անխղճաբար իմ աչքի առաջ լափում են և միամտներին խաբում զանազան խարդախ ճանապարհով. Հազարաւոր օրինակներից միայն երկուսը ասենք. Ղարաքիլիսի դպրոցը 20 տարի է գոյութիւն ունի, երեք տարի է, որ նոր մեծածախս դպրոցը վերջացրել են. 20 տարվայ ընթացքի մէջ ոչ հոգաբարձութիւնն է հաշիւ տուել հասարակութեան, և ոչ վարժապետները՝ իրանց տարեկան գործունէութեանց մասին. Հասարակութիւնից ոչ ոք չէ իմանում թէ իրանց դպրոցը տարեկան ինչքան ծախս ունի, ինչքան փող ունի, ինչքան մուտք, որքան դրամագլուխ, ում ձեռքն են այդ փողերը. Մինչև որ լրագրութիւնը չը խօսի, ժողովուրդը չի արթնանայ և հոգաբարձութիւնը հաշիւ չի տայ և մի օր դպրոցը մնանկացած կը հրատարակվի.— Հոգաբարձութեան ժամանակը մի տարի է անցել է, ոչ դուրս են գալիս ասպարիզից, ոչ գործում են և ոչ ուրիշին են յանձնում. մինչև լրագրութիւնը չը խօսի, չարթնացնի ժողովրդին, ոչ ժողով կազմող կը լինի և ոչ հոգաբարձու ընտրող. Վերջապէս, իմ կարծիքով, առանց լրագրի բերանով վատերին մտրակելու, լաւերին խրախուսելու, մեր դպրոցների կեանքը վտանգի մէջ է. Թէ «Մշակը» որքան ազդեցութիւն է անում մեր ընթերցող հասարակութեան վրա և որքան օգուտներ է տալիս մեր դպրոցներին, ես կը բացատրեի օրինաւոր փաստերով, եթէ միայն տեղ լինէր «Մշակի» էջերում. Այն ժամանակ կարդացնէիք ձեր այն թղթակիցներին, որոնք շատ անգամ բարեկարգութեանց խնդրոյն մէջ Դրան զօրաւոր նեցուկ մը ընելու համար. Բարձրաստիճան տաճկաց ոմանց բերնէն ելած խօսքերն այս կարծիքը կը հաստատեն. Շէյխը ինքնին դեսպանաց պիտի հասկցնէ եղեր թէ՝ քիւրդ ժողովուրդը (?) երբէք չը պիտի կրնայ ներել որ Եւրոպիոյ շնորհիւ հայք առանձնաշնորհեալ դիրք մը ստանան Հայաստանի մէջ. որոյ հետևութիւնը ուրիշ բան չը պիտի ըլլայ, բայց եթէ քիչ ժամանակի մէջ քիւրդերու ոչնչանալը. հետևաբար ինչ որ ալ ըլլայ, իրենք պիտի դիմադրեն, և տաճկաց դաշնակցութիւնը իրենց հետ է. Անցեալ օր թիւրք զինուորական մը, որ Հայաստան երկար ատեն պաշտօն վարած է, կըսէր «Եթէ դուք թուղթերու ապաւինած էք, խլամք տուրի կոթնած են»—և իրաւունք բիրտ զօրութիւնը բաւական չարիքներ պատրաստ կը պահէ մեզ. Արդեօք դեսպանաց ամենուն անկեղծութիւնը վստահ ենք, և չը պիտի գտնուին այս արիւնահեղութեան վտանգը պատճառ բռնելով մեզ խաղ-խաղցողներ. Տեսնենք. երբէք այսքան փափուկ վիճակի մէջ գտնուած չէինք.

Երկու երեք օր է մեր գրական հրապարակն ալ բաւական չփոթութեան մէջ է. մեր գրագէտներուն համար նմանը դեռ չը տեսնուած դէպք մը պատահեցաւ. Պ. Նիկողոսեան մենամարտութեան կը հրաւիրէ Թէրճիմանէ-ֆքեարի մէջ իրեն դէմ նախատական լեզու գործածող պարոնը, որ Պ ո լ ս ե ց ի կը ստորագրէ.—

Քանի որ պ. Նիկողոսեան Կ. Պոլիս է, շարք մը յօդուածներ կը հրատարակէ նախ «Մասիսի», ապա Մանզումէի և Հայրենիքի մէջ. Մեզ համար այս յօդուածները շատ հետաքրքրական էին և կարևորութիւն ունէին, վասն զի հեռուէն մեր մէջ եկած հայու մը վրա ինչ տպաւորութիւն ըրած ըլլալնիս կուզէինք տեսնել, և շատ բաներ որ սովորութիւն ըլլալով մեր աչքին չէր զարներ, բոլոր իր պարզութեամբը կրնար նորա աչքին զարնել. Այդ յօդուածները մեծ արձագանք գտան, որք Հայաստանի վերածնունդը փութացնելու կենսական հարցերու վրա էին. Յօդուածներին իրենց հակառակորդներն ունեցան, բայց պաշտպաններն շատ մեծ էին ու մի քանիները «Մշակի» մէջ արատապուած տեսանք, և չուտ միւսներն ալ կարտատպուին, և Ռուսաստանի հայք ալ կրնան դատել թէ իրենց հայրենակիցը ինչպիսի գովելի տեսակէտներով գրիչ կը շարժէ.—Արդարև պ. Նիկողոսեանի յօդուածներուն մէջ կան գաղափարներ, որք կրնան քննադատութեանց առարկայ ըլլալ, և մենք իսկ կուզէինք քանի մը կէտերուն վրա խօսել, բայց այնքան չուտ առաջ կերթան գործերը, որ ժամանակնիս չը ներեց.—Ինչ որ ալ ըլլան քննադատելի կէտերն, պ. Նիկողոսեանի յօդուածները լուրջ նկատողութեան առնելու արժանի են, ինչպէս «Մշակ» ալ ըրաւ.— Կ. Պոլսոյ մէջ քննադատները չուզեցին, ըսենք թէ կարող չեղան, խելացի կերպով դատել և հերքել. մի քանի տկար կէտերու վրա բոլոր ուժերնին թափելնին մեծ բան չէ.— Պ. Նիկողոսեան երբեմն այնպիսի լեզու կը գործածէ, որ վ. ոսփորի ներդաշնակութիւն սիրող նուրբ ու փափուկ ականջներու շատ տիրոջելի չը հնչեր. Crime lèse-harmonie. — Պարոնին մէկը բիւզանդական հայոց նուրբ ցասմանը թարգման կը հանդիսանայ, և Թէրճիմանը-էֆքեար հայատառ թրքալեզու թերթին մէջ կը յարձակի պ. Նիկողոսեանին դէմ, նորա անձնականութիւնը անպատուեր ու նախորդ օրէն Թէրճիման կը յայտարարէր, թէ երկրորդ օրը այսպիսի յօդուած մը պիտի հրատարակէ. Պ. Նիկողոսեան նախապէս իր այցետոմսին վրա երկու տողով կը հաղորդէ խմբագրութեան, որ սկզբունքներու համար կըրնան իրեն դէմ գրել, սակայն ուղղակի իր անձին դէմ և անհատականութեանը դպչող բացատրութիւններու ներողամիտ պիտի չը գտնուի. Կերևի թէ այս աղդարարութեան վրա նամակին ոճը կը փոխուի. բայց ինչ որ անբացատրելի է այդ լոկ անձնական երկտող Թէրճիմանի մէջ հրատարակեալ տեսնելնիս էր.— Պ ո լ ս ե ց ի ստորագրութեամբ պ. Նիկողոսեանի դէմ գրուած նամակը իր բացագանչութիւններովը և գռեհիկ ոճովը կարևորութիւն մը չէր ստանայ բնականապէս.— Թէրճիմանի խմբագրութիւնը զանազան անգամներ պ. Նիկողոսեանի դէմ փոքրիկ սիւներ կը հրատարակէր և մեծ խնամքով կը ժողվէր ու կարտատպէր նորա դէմ գրուած

յաճախ են կպչում հոգաբարձուներին, վարժապետներին, քահանաներին, վարդապետներին։

***

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

Երկուշաբթի, յունիսի 15-ին, օրիորդ Աստղիկ տուեց իր հրաժարական ներկայացումն Արծրունու թատրոնում։ Ներկայացվեցաւ մի գործողութիւն «Տրավիատայից», մի գործողութիւն «Ռոյը Տերէզա» պիէսայից և զաւեշտ։ Տիկին Պաշայեան-Տէր-Գրիգորեան երգեց, օր. Աստղիկը կարդաց ոտանաւորներ, պ. Զիժեան ածեց ջութակի վրա, պ. Տէր-Գրիգորեան կարդաց ժողովրդական պատկերներ և պ. Սաֆրազեանց կարդաց ոտանաւորներ։ Կէցցէների և ծափահարութիւնների վերջ չը կար։ Թատրոնը կոտարելապէս լի էր։ Օրիորդ Աստղիկ ստացաւ ընծաներ, պսակներ, փունջեր և մի ուղերձ թատրոնասէր հասարակութեան կողմից։

—

Մենք շատ տեղերից ստանում ենք հեռագիրներ և նամակներ, որտեղ մեր ռուսաստանցի հայերը յայտնում են ցանկութիւն բաժանորդ գրվելու այն լրագրին, որ պ. Դիլլորիէ դիտաւորութիւն ունի հրատարակել Փարիզում։

—

Նորերումս, ինչպէս մեզ պատմում են, Թիֆլիսի հայ օրիորդաց Գայեանեան դպրոցի պատրաստական դասատան մի աշակերտուհի, որին յայտնեցին թէ այս տարի չէ կարող անցնել առաջին դասատուն, լսելով իր մասին այդ վճիռը՝ նոյն օրը յանկարծակի մեռնում է։

—

Մեզ պատմում են, որ ամենքիս ծանօթ և լուսաւորչական կրօնին ջերմ պաշտպան պ. Սարգիս Ղազարեան Նաղարեանց, որ Երեւանի հանգիստացաւ անցեալ 1880 թ-ի «Մշակի» և «Մեղուի» մէջ եղած կրօնական բանակռուի ժամանակ, հրաժարվելով «Մշակը» ստանալուց, որ շատ անգամ արժանացաւ Ասիացու ֆեդիտոնների նիւթ դառնալու,—Նորերումս իրան մնանկ յայտնեցուցած խնդիրներու դէմ գրել։ Շատ անգամ կըսէինք բարեկամաց հետ, ինչ փոյթ այսքան առարկայ ընել պ. Նիկողոսեանի անձն. գինքն կը ճանչնամք. թող քիչ մ'ալ խնդրոյն վրա խօսեն։—Սակայն այսպէս ընելու համար գրիչ շարժելու կարող անձինք պէտք են, ափեզցիեզ գրելը դիւրին է, սակայն Հայաստանի իրական պէտքերու վրա խորհել և գրել ուրիշ խնդիր է։—

Ինչ երկարեմք. մի քանի օր առաջ «Պօլսեցին» նորէն հրապարակ կելլէ, և պ. Նիկողոսեանի մէկ յօդուածին առթիւ (կանանց վրա) այնպիսի լուտանքներ կը տեղայ պ. Նիկողոսեանին, որ իրաւունք զգուելի կընէ այդ Պօլսեցին։ Պ. Նիկողոսեան կը կարծէ որ պէտք է վերջ մը տալ այս տեսակ անպատկառ գրութեան, մանաւանդ որ ինքն զինուորական ըլլալով շատ աւելի պարտականութիւններ ունի, որ իր անձն յարգել տայ. ինչ կրնայ ըսել իր պաշտօնակցացը, երբ Ռուսիա երթայ և իրեն դէմ եղած գրութիւններն իրեն ցոյց տան։— Պ. Պօլսեցին կը պարծենար թէ գրիչ և սուր հաւասարապէս շարժելու կարող է. թէպէտ գիտէինք որ եթէ մեր գիտցած անձն է, չէ թէ սուր մը, այլ գմելի մը իսկ տեսնէ, կը սարսափի, սակայն Կ. Պօլիս ֆանֆարօնատներու թիւը մեծ է։ Այս անգամ այս խեղճերուն աղէկ դաս մը եղաւ։ Պ. Նիկողոսեան քանի մը օր առաջ երկու բարեկամներ իր այցեւորումովը կը խրկէ Թէրճեմանի խմբագրատունը, խնդրելով որ ծանօթացնեն իրեն Պօլսեցին և նա ալ, ըստ պատուաւոր անձանց սովորութեան, գոհացում տայ այն անձին, զոր նախատած է։— Երբ պ. Նիկողոսեանի վկայները կը ներկայանան, Թէրճեմանի պ. տնօրէնը շատ կը զարմանայ, և կը յայտարարէ թէ ինքն չը կրնար ըսել «Պօլսեցւոյն» ով ըլլալը։ Պ. Նիկողոսեանի վկայները կը յայտնեն թէ, այս պարագայիս մէջ պատասխանատուութիւնը ինքն տնօրէնը կը ստանձնէ, և թէ պ. Նիկողոսեան ո՛ և է կերպով հատուցում պիտի առնէ պ. տնօրէնէն. քիչ մը երկար կը խօսին, մէյ մ'ալ երկու պաշտօնեայք ոստիկանութեան ներս կը մտնեն և վկայները ձերբակալելով կը տանեն ոստիկանութեան դուռը, ուր հարցաքննութեան կենթարկուին և երաշխաւորներ տալով հազիւ կազատին, պայմանաւ որ վերստին պիտի ներկայանան ոստիկանութեան։

Թէրճեմանի էֆքեարի հակառակութիւն մը չունինք, մանաւանդ որ միշտ իրեն նպաստաւոր գրած ենք «Մշակի» մէջ. ամեն ատեն որ ազգային քաղաքական խնդրոյ մէջ արի ընթացք մը կը բռնէր, և երբ քաթօլիկ ըսելով զնա նախատել կը կարծեր «Մասիս», «Մշակի» մէջ մենք այս նախատանաց դէմ ձայն կը բարձրացնէինք, պաշտպանելով Թէրճեմանը։ Այժմ ալ անկողմնակալութեամբ պէտք է պախարակենք Թէրճեմանի այս ընթացքը մենամարտութեան խնդրոյ մէջ։

Առ ինքն եկած վկաները ոստիկանութեան մատնել այնպիսի վատութիւն մ'է, որ ոչ երբէք կը բնայ արդարանալ. մինչև իսկ վայրենի ազգերն կը յարգեն պատգամաւորները, որք անբռնաբարելի են։ Վկայները ուրիշ բան չեն ըներ, բայց թէ յայտնել անոր կամքը, որու կողմէ որ եկած են. արդ եթէ Թէրճեմանի պ. Տնօրէն կը կասկածէր թէ իր անձը վտանգի մէջ է, պէտք է ուղղակի պ. Նիկողոսեանի դէմ ապահովութեան միջոցներ փնտռել. սակայն նա ռուս է, զօրական, կը տեսնէ առջևը հայ մը, որ թիւրք հպատակ է, պաշտպան չունի, շուտ զնա զինուորին յանձնելու է. ինչ վեհանձնութիւն։—

Այժմ ոստիկանութիւնը ուրիշ գոյն կուզէ տալ այս խնդրոյն, քաղաքական դարձուածք մի կերևակայէ, կը սկսի հետամուտ ըլլալ թէ ով է այն ռուսաստանցի հայը, հոս ի՞նչ հետ վերաբերութիւն ունի, ինչու համար եկած է. ալ խել մը դժուարութեանց դուռ բացուեցաւ։—Վկայներէն մին, պ. Միրզա. պարսից հպատակ է, անոր համար երկիւղ չը կայ, իսկ պ. Քէչկէկ թիւրք հպատակ ըլլալով, մեծ վտանգ կայ նորա համար այս բարբարոս երկրի մէջ։—

Պ. Նիկողոսեանին պէտք է ծափահարենք. ինչ որ ալ ըլլան փիլիսոփայական կարծիքներն մենամարտութեան վրա, և շատ ընտիր երիտասարդներ տեսանք, որ բոլորովին համաձայն են պ. Նիկողոսեանին բռնած ընթացքին, ասոնց շատերն նորա յօդուածներուն համակարծիք չըլլալով հանդերձ։—Վասն զի ինչ է հոս մեր քաշածը. ամենուն պատիւը առջի դէմդ ելլող խենդին ձեռքն է. փախուկին մէկը գրիչ մը կառնէ, անունը կը ծածկէ, կը յարձակի դէմդ, կը կարդան թերթը և կըլլաս խայտառակ։ Օրէնք չը կայ այս երկրին մէջ, որ ինքզինքդ պաշտպանես. եթէ դատաստանի երթաս ամբողջ ամիսներ պէտք է կորսնցնես և առանց արդիւնքի։—Զը տեսանք մենք երկու հայ խմբագիրներ դեղերել ոստիկանութեան դուռը, և եղեռնագործներու հետ միասին նստած որ դատուին, և վերջապէս հաշտուելէն ուրիշ միջոց չը գտան. և նախատինքները։ Արդ երբ մեր գրիչ շարժողները գիտեն որ ապերասան կերպով չը պիտի կրնան խօսել և գրել, զի դէմերնին յանկարծ սուր շարժող մը կը գտնուի, ինքզինքն պիտի սանձեն. խմբագիրներն աւելի զգոյշ կըլլան։—Եւ կը կարծենք որ այսուհետև պ. Նիկողոսեանի օրինակն հետեւողներ ունենայ, որոյ արդիւնքը ինչպէս ըսինք պիտի ըլլայ սա, որ Կ. Պօլսոյ լրագրութիւնը «գրական կեղտոտ ասպարէզ» մը չը պիտի կոչեն այլ ևս շատերը։—

Դիտէք, ինչ տարօրինակ պատճառ կուտայ Թէրճեման. պ. Նիկողոսեանի հրաւէրը մերժելու համար «երկրին օրէնքները չեն ներէր կըսէ», և ուր մենամարտութիւնը օրինաց մէջ է, ծածուկ կըլլայ։—Երբ կըսուի թէ արտասահման կը գնանք, ատոր պատասխան չը կայ։—

Պ. Նիկողոսեանի մենամարտութեան հրաւէրը մերժելով Թէրճեման, արդէն ըստ սովորութեան, պ. Նիկողոսեան գոհացում գտած է, և այսչափը պէտք է բաւէ։ Պ. Նիկողոսեանի դէմ, անձնական նախատանօք լի նամակներ ուրիշ թերթերու մէջ ալ կը տեսնենք, վերադարձին պ. Նիկողոսեան անոնցմէ ալ հաշիւ պիտի պահանջէ կարծեմք։—

Այս խնդրոյն վրա կարևոր կէտ մը մոռցանք։ Միայն մեր լրագրութեան մէջ չէ որ այս նիւթին վրայ կը խօսուի. օտար թերթերն ալ կը գրեն։—

Երէկ Ճերիտէի Հավադիս թիւրք թերթը, որ տաճկաց բարձրագոյն դասի օրգանն է, առանձին յօդուածի մը նիւթ կընէր այս խնդիրն, և ճշմարիտ բիրտ թիւրքի մը տեսակէտովը կը քննադատէր, ու ինքզինքն Թէրճեմանի պաշտպան կը ցուցներ։—Անշուշտ նա գոհ է, իբր թիւրք, որ հայ մը հայը յանձնէ ոստիկանութեան, մանաւանդ այնքան անպարտ կերպով։ Թիւրք թերթը ինչ կը հասկնայ պատուոյ խնդիրներէն։ Իսկ «Stamboul» Կ. Պօլսոյ եւրոպական ամենէն կարևոր թերթը կը ծաղրէ Թէրճեմանը, կը նկարագրէ այն սարսափը որ արևելցի խմբագրատանը մէջ կը տիրէ, երբ մենամարտութեան անուն կը հնչեն հոն. այնքան կը չփոթին, որ մինչև իրենց կաղամարի թանաքը քսուելի տեղ կը խմեն, և ուրիշ ճառ չեն գտներ, բայց եթէ ոստիկանութեան դիմել։

Իրաւ կը ցաւիմք, որ մեր թերթերէն մին այսպէս ծաղու առարկայ մը ըլլայ եւրոպացւոց առջև, այնպիսի խնդրոյ մը առթիւ, որոյ իրենք կարևորութիւն կընծայեն։ Stamboul-ի խմբագրութիւնը իբր եւրոպացի ժերնդէէ մը շատ աւելի աղէկ կը հասկնայ պ. Նիկողոսեանի հրաւէրին ինչ ըլլալը, և ընդունած պատասխանին խեղճութիւնը, հետևաբար այս բաներս Թէրճեմանն պէտք էր գիտնալ։ Սթամբօլի դիմակը Ղալաթիայ է, երկուքին գաղափարներուն մէջ տարբերութիւն կայ, և բաւական մեծ։—

Այս առթիւ սա ըսենք, որ ինչ ալ ըլլան պ. Նիկողոսեանի կարծիքներն, միշտ զինքն կը սիրենք ու կը յարգենք. երախտապարտութիւն մը ունինք իրեն, իր գրչովը մեծամեծ հարցեր յուզեց, հրապարակ նետեց, իր գրչով զօրաւոր նեցուկ մը եղաւ անոնց, որք Ռուսիոյ իրենց եղբարց աջակցութեանը կը դիմէին. Այարատեան ընկերութիւնը պ. Նիկողոսեանի գրչին արդիւնքներն վայելած էր. Սովելոց յանձնախումբը գիտէ թէ ինչեր ըրաւ պ. Նիկողոսեան, որտերը շարժելու, և Միացեալ ընկերութիւնքն այնքան լաւ գիտէին նորա գրչի ազդեցութիւնը, որ նորա վարչութիւնը մինչև ի Բէդրպուրգ նամակաւ կը դիմէր նմա և կը խնդրեր որ ի նպաստ Միացեալ ընկերութեանց իր ձայնը բարձրացնէ, իսկ առաջ թերթերու միջոցաւ ազգին մատուցած ծառայութիւնները, զոր դեռ կը մատուցանէ և պիտի մատուցանէ, մոռնանք։

Հայկակ

նամակներն, սակայն միշտ կը զգուշանար նորա յարուցած խնդիրներու դէմ գրել։ Շատ անգամ կըսէինք բարեկամաց հետ, ինչ փոյթ այսքան առարկայ ընել պ. Նիկողոսեանի անձն. գինքն կը ճանչնամք. թող քիչ մ'ալ խնդրոյն վրա խօսեն։—Սակայն այսպէս ընելու համար գրիչ շարժելու կարող անձինք պէտք են, ափեզցիեզ գրելը դիւրին է, սակայն Հայաստանի իրական պէտքերու վրա խորհել և գրել ուրիշ խնդիր է։—

Ինչ երկարեմք. մի քանի օր առաջ «Պօլսեցին» նորէն հրապարակ կելլէ, և պ. Նիկողոսեանի մէկ յօդուածին առթիւ (կանանց վրա) այնպիսի լուտանքներ կը տեղայ պ. Նիկողոսեանին, որ իրաւունք զգուելի կընէ այդ Պօլսեցին։ Պ. Նիկողոսեան կը կարծէ որ պէտք է վերջ մը տալ այս տեսակ անպատկառ գրութեան, մանաւանդ որ ինքն զինուորական ըլլալով շատ աւելի պարտականութիւններ ունի, որ իր անձն յարգել տայ. ինչ կրնայ ըսել իր պաշտօնակցացը, երբ Ռուսիա երթայ և իրեն դէմ եղած գրութիւններն իրեն ցոյց տան։— Պ. Պօլսեցին կը պարծենար թէ գրիչ և սուր հաւասարապէս շարժելու կարող է. թէպէտ գիտէինք որ եթէ մեր գիտցած անձն է, չէ թէ սուր մը, այլ գմելի մը իսկ տեսնէ, կը սարսափի, սակայն Կ. Պօլիս ֆանֆարօնատներու թիւը մեծ է։ Այս անգամ այս խեղճերուն աղէկ դաս մը եղաւ։ Պ. Նիկողոսեան քանի մը օր առաջ երկու բարեկամներ իր այցեւորումովը կը խրկէ Թէրճեմանի խմբագրատունը, խնդրելով որ ծանօթացնեն իրեն Պօլսեցին և նա ալ, ըստ պատուաւոր անձանց սովորութեան, գոհացում տայ այն անձին, զոր նախատած է։— Երբ պ. Նիկողոսեանի վկայները կը ներկայանան, Թէրճեմանի պ. տնօրէնը շատ կը զարմանայ, և կը յայտարարէ թէ ինքն չը կրնար ըսել «Պօլսեցւոյն» ով ըլլալը։ Պ. Նիկողոսեանի վկայները կը յայտնեն թէ, այս պարագայիս մէջ պատասխանատուութիւնը ինքն տնօրէնը կը ստանձնէ, և թէ պ. Նիկողոսեան ո՛ և է կերպով հատուցում պիտի առնէ պ. տնօրէնէն. քիչ մը երկար կը խօսին, մէյ մ'ալ երկու պաշտօնեայք ոստիկանութեան ներս կը մտնեն և վկայները ձերբակալելով կը տանեն ոստիկանութեան դուռը, ուր հարցաքննութեան կենթարկուին և երաշխաւորներ տալով հազիւ կազատին, պայմանաւ որ վերստին պիտի ներկայանան ոստիկանութեան։

Թէրճեմանի էֆքեարի հակառակութիւն մը չունինք, մանաւանդ որ միշտ իրեն նպաստաւոր գրած ենք «Մշակի» մէջ. ամեն ատեն որ ազգային քաղաքական խնդրոյ մէջ արի ընթացք մը կը բռնէր, և երբ քաթօլիկ ըսելով զնա նախատել կը կարծեր «Մասիս», «Մշակի» մէջ մենք այս նախատանաց դէմ ձայն կը բարձրացնէինք, պաշտպանելով Թէրճեմանը։ Այժմ ալ անկողմնակալութեամբ պէտք է պախարակենք Թէրճեմանի այս ընթացքը մենամարտութեան խնդրոյ մէջ։

Առ ինքն եկած վկաները ոստիկանութեան մատնել այնպիսի վատութիւն մ'է, որ ոչ երբէք կը բնայ արդարանալ. մինչև իսկ վայրենի ազգերն կը յարգեն պատգամաւորները, որք անբռնաբարելի են։ Վկայները ուրիշ բան չեն ըներ, բայց թէ յայտնել անոր կամքը, որու կողմէ որ եկած են. արդ եթէ Թէրճեմանի պ. Տնօրէն կը կասկածէր թէ իր անձը վտանգի մէջ է, պէտք է ուղղակի պ. Նիկողոսեանի դէմ ապահովութեան միջոցներ փնտռել. սակայն նա ռուս է, զօրական, կը տեսնէ առջևը հայ մը, որ թիւրք հպատակ է, պաշտպան չունի, շուտ զնա զինուորին յանձնելու է. ինչ վեհանձնութիւն։—

Այժմ ոստիկանութիւնը ուրիշ գոյն կուզէ տալ այս խնդրոյն, քաղաքական դարձուածք մի կերևակայէ, կը սկսի հետամուտ ըլլալ թէ ով է այն ռուսաստանցի հայը, հոս ի՞նչ հետ վերաբերութիւն ունի, ինչու համար եկած է. ալ խել մը դժուարութեանց դուռ բացուեցաւ։—Վկայներէն մին, պ. Միրզա. պարսից հպատակ է, անոր համար երկիւղ չը կայ, իսկ պ. Քէչկէկ թիւրք հպատակ ըլլալով, մեծ վտանգ կայ նորա համար այս բարբարոս երկրի մէջ։—

Պ. Նիկողոսեանին պէտք է ծափահարենք. ինչ որ ալ ըլլան փիլիսոփայական կարծիքներն մենամարտութեան վրա, և շատ ընտիր երիտասարդներ տեսանք, որ բոլորովին համաձայն են պ. Նիկողոսեանին բռնած ընթացքին, ասոնց շատերն նորա յօդուածներուն համակարծիք չըլլալով հանդերձ։—Վասն զի ինչ է հոս մեր քաշածը. ամենուն պատիւը առջի դէմդ ելլող խենդին ձեռքն է. փախուկին մէկը գրիչ մը կառնէ, անունը կը ծածկէ, կը յարձակի դէմդ, կը կարդան թերթը և կըլլաս խայտառակ։ Օրէնք չը կայ այս երկրին մէջ, որ ինքզինքդ պաշտպանես. եթէ դատաստանի երթաս ամբողջ ամիսներ պէտք է կորսնցնես և առանց արդիւնքի։—Զը տեսանք մենք երկու հայ խմբագիրներ դեղերել ոստիկանութեան դուռը, և եղեռնագործներու հետ միասին նստած որ դատուին, և վերջապէս հաշտուելէն ուրիշ միջոց չը գտան. և նախատինքները։ Արդ երբ մեր գրիչ շարժողները գիտեն որ ապերասան կերպով չը պիտի կրնան խօսել և գրել, զի դէմերնին յանկարծ սուր շարժող մը կը գտնուի, ինքզինքն պիտի սանձեն. խմբագիրներն աւելի զգոյշ կըլլան։—Եւ կը կարծենք որ այսուհետև պ. Նիկողոսեանի օրինակն հետեւողներ ունենայ, որոյ արդիւնքը ինչպէս ըսինք պիտի ըլլայ սա, որ Կ. Պօլսոյ լրագրութիւնը «գրական կեղտոտ ասպարէզ» մը չը պիտի կոչեն այլ ևս շատերը։—

Դիտէք, ինչ տարօրինակ պատճառ կուտայ Թէրճեման. պ. Նիկողոսեանի հրաւէրը մերժելու համար «երկրին օրէնքները չեն ներէր կըսէ», և ուր մենամարտութիւնը օրինաց մէջ է, ծածուկ կըլլայ։—Երբ կըսուի թէ արտասահման կը գնանք, ատոր պատասխան չը կայ։—

Պ. Նիկողոսեանի մենամարտութեան հրաւէրը մերժելով Թէրճեման, արդէն ըստ սովորութեան, պ. Նիկողոսեան գոհացում գտած է, և այսչափը պէտք է բաւէ։ Պ. Նիկողոսեանի դէմ, անձնական նախատանօք լի նամակներ ուրիշ թերթերու մէջ ալ կը տեսնենք, վերադարձին պ. Նիկողոսեան անոնցմէ ալ հաշիւ պիտի պահանջէ կարծեմք։—

Այս խնդրոյն վրա կարևոր կէտ մը մոռցանք։ Միայն մեր լրագրութեան մէջ չէ որ այս նիւթին վրայ կը խօսուի. օտար թերթերն ալ կը գրեն։—

Երէկ Ճերիտէի Հավադիս թիւրք թերթը, որ տաճկաց բարձրագոյն դասի օրգանն է, առանձին յօդուածի մը նիւթ կընէր այս խնդիրն, և ճշմարիտ բիրտ թիւրքի մը տեսակէտովը կը քննադատէր, ու ինքզինքն Թէրճեմանի պաշտպան կը ցուցներ։—Անշուշտ նա գոհ է, իբր թիւրք, որ հայ մը հայը յանձնէ ոստիկանութեան, մանաւանդ այնքան անպարտ կերպով։ Թիւրք թերթը ինչ կը հասկնայ պատուոյ խնդիրներէն։ Իսկ «Stamboul» Կ. Պօլսոյ եւրոպական ամենէն կարևոր թերթը կը ծաղրէ Թէրճեմանը, կը նկարագրէ այն սարսափը որ արևելցի խմբագրատանը մէջ կը տիրէ, երբ մենամարտութեան անուն կը հնչեն հոն. այնքան կը չփոթին, որ մինչև իրենց կաղամարի թանաքը քսուելի տեղ կը խմեն, և ուրիշ ճառ չեն գտներ, բայց եթէ ոստիկանութեան դիմել։

Իրաւ կը ցաւիմք, որ մեր թերթերէն մին այսպէս ծաղու առարկայ մը ըլլայ եւրոպացւոց առջև, այնպիսի խնդրոյ մը առթիւ, որոյ իրենք կարևորութիւն կընծայեն։ Stamboul-ի խմբագրութիւնը իբր եւրոպացի ժերնդէէ մը շատ աւելի աղէկ կը հասկնայ պ. Նիկողոսեանի հրաւէրին ինչ ըլլալը, և ընդունած պատասխանին խեղճութիւնը, հետևաբար այս բաներս Թէրճեմանն պէտք էր գիտնալ։ Սթամբօլի դիմակը Ղալաթիայ է, երկուքին գաղափարներուն մէջ տարբերութիւն կայ, և բաւական մեծ։—

Այս առթիւ սա ըսենք, որ ինչ ալ ըլլան պ. Նիկողոսեանի կարծիքներն, միշտ զինքն կը սիրենք ու կը յարգենք. երախտապարտութիւն մը ունինք իրեն, իր գրչովը մեծամեծ հարցեր յուզեց, հրապարակ նետեց, իր գրչով զօրաւոր նեցուկ մը եղաւ անոնց, որք Ռուսիոյ իրենց եղբարց աջակցութեանը կը դիմէին. Այարատեան ընկերութիւնը պ. Նիկողոսեանի գրչին արդիւնքներն վայելած էր. Սովելոց յանձնախումբը գիտէ թէ ինչեր ըրաւ պ. Նիկողոսեան, որտերը շարժելու, և Միացեալ ընկերութիւնքն այնքան լաւ գիտէին նորա գրչի ազդեցութիւնը, որ նորա վարչութիւնը մինչև ի Բէդրպուրգ նամակաւ կը դիմէր նմա և կը խնդրեր որ ի նպաստ Միացեալ ընկերութեանց իր ձայնը բարձրացնէ, իսկ առաջ թերթերու միջոցաւ ազգին մատուցած ծառայութիւնները, զոր դեռ կը մատուցանէ և պիտի մատուցանէ, մոռնանք։

Հայկակ

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԲՈԼԳԱՐԻԱ

—

„Daily News" լրագրի մէջ մի նամակ է տպված Բոլգարիայից, որ խստութեամբ պախարակում է բոլգարական իշխան Ալէքսանդրի քաղաքականութիւնը։ Նամակի մէջ ասված է, թէ իշխան Ալէքսանդր, չը բաւականանալով բոլգարական ժողովը երկու անգամ արձակելով, կամենում է, որ կառավարութեան բացառական ձնշման տակ ընտրվին օրէնսդրական ժողովի անդամները։ „Daily News" իր կողմից աւելացնում է, թէ Անգլիան նրա համար չաշխատեց լուծել բոլգարական հարցը, որ թիւրքաց անտանելի լուծը մի ուրիշով փոխարինվի։ Անգլիական կառավարութիւնը պարտաւոր է ցուցներ։—Անշուշտ նա գոհ է, իբր թիւրք, որ հայ մը հայը յանձնէ ոստիկանութեան, մանաւանդ այնքան անպարտ կերպով։ Թիւրք թերթը ինչ կը հասկնայ պատուոյ խնդիրներէն։ Իսկ «Stamboul» Կ. Պօլսոյ եւրոպական ամենէն կարևոր թերթը կը ծաղրէ Թէրճեմանը, կը նկարագրէ այն սարսափը որ արևելցի խմբագրատանը մէջ կը տիրէ, երբ մենամարտութեան անուն կը հնչեն հոն. այնքան կը չփոթին, որ մինչև իրենց կաղամարի թանաքը քսուելի տեղ կը խմեն, և ուրիշ ճառ չեն գտներ, բայց եթէ ոստիկանութեան դիմել։

Իրաւ կը ցաւիմք, որ մեր թերթերէն մին այսպէս ծաղու առարկայ մը ըլլայ եւրոպացւոց առջև, այնպիսի խնդրոյ մը առթիւ, որոյ իրենք կարևորութիւն կընծայեն։ Stamboul-ի խմբագրութիւնը իբր եւրոպացի ժերնդէէ մը շատ աւելի աղէկ կը հասկնայ պ. Նիկողոսեանի հրաւէրին ինչ ըլլալը, և ընդունած պատասխանին խեղճութիւնը, հետևաբար այս բաներս Թէրճեմանն պէտք էր գիտնալ։ Սթամբօլի դիմակը Ղալաթիայ է, երկուքին գաղափարներուն մէջ տարբերութիւն կայ, և բաւական մեծ։—

Այս առթիւ սա ըսենք, որ ինչ ալ ըլլան պ. Նիկողոսեանի կարծիքներն, միշտ զինքն կը սիրենք ու կը յարգենք. երախտապարտութիւն մը ունինք իրեն, իր գրչովը մեծամեծ հարցեր յուզեց, հրապարակ նետեց, իր գրչով զօրաւոր նեցուկ մը եղաւ անոնց, որք Ռուսիոյ իրենց եղբարց աջակցութեանը կը դիմէին. Այարատեան ընկերութիւնը պ. Նիկողոսեանի գրչին արդիւնքներն վայելած էր. Սովելոց յանձնախումբը գիտէ թէ ինչեր ըրաւ պ. Նիկողոսեան, որտերը շարժելու, և Միացեալ ընկերութիւնքն այնքան լաւ գիտէին նորա գրչի ազդեցութիւնը, որ նորա վարչութիւնը մինչև ի Բէդրպուրգ նամակաւ կը դիմէր նմա և կը խնդրեր որ ի նպաստ Միացեալ ընկերութեանց իր ձայնը բարձրացնէ, իսկ առաջ թերթերու միջոցաւ ազգին մատուցած ծառայութիւնները, զոր դեռ կը մատուցանէ և պիտի մատուցանէ, մոռնանք։

Հայկակ